

ВІДГУК
рецензента на дисертаційну роботу
Маршалек Карини Олегівни
на тему: «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку,
які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та
статевої недоторканості: детермінація і запобігання»,
що представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Злочинність серед осіб похилого віку стає дедалі більш актуальною проблемою і привертає увагу не лише науковців, а й світової громадськості. Це пов'язано з тим, що протягом останніх десятиліть в усіх країнах світу спостерігається тенденція до зростання кількості осіб похилого віку у загальній популяції і Україна тут не є виключенням.

Дана проблема стає особливо актуальною з декількох причин. По-перше, старіння населення відбувається не лише через зменшення тривалості життя громадян, але й через перевищення смертності над народжуваністю, що призводить до прямої депопуляції. По-друге, вплив збройної агресії з боку Росії ще більше ускладнює цю демографічну проблему. По-третє, ця проблема швидко ускладнюється внаслідок вимирання працездатного населення та його масового від'їзду на постійне місце проживання за кордон. Така демографічна ситуація стає ще більш небезпечною на рівні усієї держави.

На сьогоднішній день наукові дослідження в основному фокусуються на соціально-економічних, медичних, культурних та інших наслідках депопуляції та старіння, проте дослідження геронтологічної злочинності є незначними. Кількість кримінологічних досліджень у цій області є мінімальною та обмежується окремими аспектами геронтологічної злочинності.

Рівень певних видів злочинності, а саме кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами

похилого віку, викликає серйозне занепокоєння. Незважаючи на їх невисоку частку серед загальної кількості зареєстрованих правопорушень, за останнє десятиліття кількість розбещень та зґвалтувань серед осіб похилого віку зросла на третину, що є тривожною тенденцією.

На жаль, в Україні на даний момент відсутні комплексні кримінологічні дослідження, спрямовані на аналіз саме цих видів злочинності. Відсутність таких досліджень ускладнює розуміння та контроль динаміки цих правопорушень, вивчення їх причин, а також розробку ефективних заходів їх запобігання.

На сьогодні особливо відзначаються злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, які час від часу викликають велике громадське обурення. Сфера статевої злочинності включає до себе різноманітні порушення, спрямовані на обмеження статевої свободи та порушення статевої недоторканості особи. Ці злочини вчиняються за допомогою фізичного чи психологічного насильства, або використання беззахисного стану потерпілої особи, з метою задоволення сексуальних потреб у природній чи збоченій формі.

Статеві злочини, хоча і становлять відносно невелику частку у структурі злочинності, проте відзначаються високим рівнем латентності. Оскільки ці злочини завдають сильного травматичного впливу на психіку людини, а також враховуючи, що безпека особистості та нормальний її розвиток у сучасних умовах є одним з основних об'єктів правового захисту, можна підтримати пропозиції окремих науковців щодо визначення статевої злочинності як самостійного об'єкта кримінологічного дослідження.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Результати дисертаційної роботи Маршалек К.О. видаються достатньо обґрунтованими, оскільки автором опрацьовано численну кількість літературних джерел, присвячених аналізованій проблематиці. При цьому автором висвітлено ті чи інші позиції

вчених, проаналізовано ступінь їхньої аргументованості та викладено свої пропозиції щодо поглядів інших дослідників та чинного законодавства.

Дисертація базується на достатній для дослідження такого рівня методологічній базі. Методологічною основою дисертації є науковий метод пізнання. При цьому крім загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання) використані такі методи як формально-логічний (догматичний), метод системного аналізу, історичний, порівняльно-правовий, соціологічний та статистичний методи. Зокрема: історико-правовий – при дослідженні уявлень стосовно вікових меж похилого віку, (підрозділ 1.1); використовувався при з'ясуванні історичних аспектів, становлення і розвитку національного законодавства щодо геронтологічної злочинності (підрозділ 1.2); порівняльно-правовий – при порівнянні зарубіжного законодавства щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості (підрозділ 1.3); системно-структурний – під час аналізу детермінант, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості (підрозділ 2.1) та розробки заходів запобігання загально соціального, спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичного характеру (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3); статистичний – при вивченні й узагальненні матеріалів судової практики по кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статево недоторканості, що вчиняються особами похилого віку, при збиранні й обробці інформації, отриманої із статистичної звітності Державної служби статистики України та правоохоронних органів (підрозділ 1.2, 2.2, 2.3, 2.4).

Мета дисертаційного дослідження полягає у проведенні кримінологічного аналізу осіб похилого віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, визначення детермінантів і заходів їх запобігання.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та

додатків. Загальний обсяг роботи становить 204 сторінки, з яких: основний текст – 168 сторінок, список використаних джерел – 25 сторінок (254 найменування), додатків – 11 сторінок (6 найменувань).

Джерельна база дисертаційного дослідження є цілком репрезентативною. У процесі виконання дисертаційної роботи автором опрацьовано достатню кількість наукових та нормативних джерел, всього 254 найменування.

Нормативною базою даного дослідження стало чинне законодавство України. Теоретичну базу дослідження склали спеціальна література з кримінології, кримінального права, психології, у тому числі геронтології, геронтопсихології, психіатрії, медицини, соціології, філософії, що стосується проблематики дослідження.

Емпіричну базу дисертації становлять матеріали вивчених і узагальнених 100 кримінальних справ (проваджень) за статтями 152-156-1 КК України, вчинених особами похилого віку та розглянутих судами в усіх областях України протягом 2013-2022 рр., статистична звітність Генеральної прокуратури України, Державного комітету статистики України, Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України,

Таким чином, наукові положення, висновки і результати, що містяться у дисертації Маршалек К.О. слід оцінити як теоретично, методологічно та емпірично обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є одним із перших в Україні комплексним кримінологічним дослідженням теоретичних і прикладних питань щодо осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження конкретизується у таких основних положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

– надано авторське поняття визначення особи похилого віку - особи, що досягли пенсійного віку, встановленого відповідно до законодавства

України, або особи зі стійким розладом функцій організму в наслідок старіння організму та авторське поняття геронтологічної злочинності - це сукупність передбачених кримінальним законодавством суспільно небезпечних діянь, що вчиняються особами похилого віку;

– проаналізовано сучасний стан геронтологічної злочинності у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості, та визначено, що частка осіб похилого віку в загальній кількості зареєстрованих осіб коливається від 1,69 до 4,87%; 52,87% обвинувачених були засуджені до позбавлення волі, а 42,66% були звільнені від відбування покарання з випробуванням (іспитовим строком) на підставі ст.75 КК України, майже в половині випадків суди беруть до уваги вік і стан здоров'я правопорушників похилого віку;

– розроблено кримінологічний портрет особистості правопорушника похилого віку, який вчинив кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: чоловіки 60-65 років, неодружені або розлучені, проживають у селах або містечках, непрацюючі пенсіонери, які мають повну середню освіту і не мають судимостей, позитивно характеризуються за місцем проживання, майже не вживають алкоголь, неконфліктні, доброзичливі, ввічливі та ненав'язливі;

– розроблено кримінологічний портрет особистості потерпілого від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинені особами похилого віку: це особа жіночої статі, віком від 7 до 18 років, яка перебуває у родинних стосунках із злочинцем або є його знайомою, знаходиться з ним в одному соціальному середовищі, зазнавала насильства в минулому;

На увагу заслуговують такі результати дослідження:

– сучасні кримінологічні знання стосовно характерних детермінантів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, виділено такі детермінанти, як війна, недостатність фінансування державних програм для осіб похилого віку, міграція,

порушеність родинно-сімейних зв'язків, незайнятість, «алкоголізація», підвищення психічної захворюваності, соціально-громадська незахищеність;

– теоретичні підходи до систематизації історичних аспектів становлення геронтологічної злочинності та запропонована періодизація історичного дослідження геронтологічної злочинності: 1) період історичного становлення; 2) період польсько-литовського законодавства; 3) період законодавства московської держави; 4) період радянського законодавства; 5) сучасний стан;

– знання прозаконодавчі підходи до кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості та геронтологічної злочинності в зарубіжному законодавстві, що надає змогу в подальшому включати до української доктрини кримінального праводосвід та правозастосовну практику зарубіжних країн з урахуванням особливостей системи державного управління, закономірності історичного розвитку досліджуваного питання, правосвідомості громадян;

– загальносоціальні (правові, соціально-економічні, культурно-виховні, медичні, інформаційно-роз'яснювальні), спеціально-кримінологічні (заходи кримінологічної профілактики, відвернення і припинення) та індивідуально-профілактичні (переконання, допомога та примус)заходи запобіганнякримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

Окрім зазначеного вище, дисертантом сформульовано й багато інших необхідних та корисних висновків, положень і пропозицій. Виконана автором науково-дослідна робота є результатом власних напрацювань, вдалою спробою надання кримінологічної характеристики осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання.

Повнота викладу одержаних результатів. Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться в дисертації, оприлюднені у 4 (чотирьох) наукових статтях, з яких: 3 (три) у наукових фахових виданнях

України (категорія «Б») та 1 (одна) стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних WebofScienceCoreCollection, а також у 6 (шести) тезах доповідей на конференціях. Та додатково відображено в 2 (двох) колективних монографіях. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертанта, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що ставляться Міністерством освіти і науки України. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема роботи відповідає «Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України 2019 – 2023 роки», що затверджено постановою Президії НАН України від 30 січня 2019 року №30.

Тему дослідження «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку які вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, детермінанти і запобігання» затверджено Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (протокол № 4 від 27 квітня 2020 року). З метою коригування теми дослідження, Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (протокол № 4 від 04 квітня 2023 року)

затверджено тему дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання».

Наукове та практичне значення роботи. Виконана К.О. Маршалек наукова робота сприяє розв'язанню низки теоретичних і практичних питань, що мають важливе значення. Сформульовані у дисертаційній роботі положення, висновки та рекомендації поглиблюють наукові знання, щодо кримінологічної характеристики осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, сприяють удосконаленню практики запобігання цим правопорушенням і можуть бути використані:

– у науково-дослідній діяльності – при подальшому дослідженні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, вчинених особами похилого віку, особи злочинця та потерпілого, причин та умов вчинення цих злочинів, а також заходів їх запобігання;

– в нормотворчому процесі – при підготовці пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавства у сфері запобігання злочинності та комплексних програм запобігання злочинності на державному, регіональному та місцевому рівнях;

– у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо вдосконалення професійної діяльності працівників правоохоронних та інших органів, завданням яких є запобігання злочинності;

– у навчальному процесі – при проведенні лекційних, семінарських занять та при підготовці навчально-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Кримінальне право (загальна частина)», «Кримінологія».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, в якому викладено авторський підхід до дослідження геронтологічної злочинності у сфері кримінальних

правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Наукові ідеї та розробки дисертанта оприлюднені без співавторів у наукових фахових виданнях України. Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться в дисертації, оприлюднені у 4 (чотирьох) наукових статтях, з яких: 3 (три) у наукових фахових виданнях України (категорія «Б») та 1 (одна) стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних WebofScienceCoreCollection, а також у 6 (шести) тезах доповідей на конференціях. Та додатково відображено в 2 (двох) колективних монографіях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

За результатами перевірки роботи в програмі «Unichek», відповідно до п.4.2.5 Положення про систему запобігання та виявлення плагіату НТУ «Дніпровська політехніка», затвердженого Вченою радою 13.06.2018 року, протокол №8, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. Позитивно оцінюючи науково-теоретично і практичну значимість проведеного Маршалек К.О. дослідження, його актуальність та наукову новизну, слід відмітити, що окремі положення дисертації викликають зауваження, які потребують певних уточнень або додаткової аргументації:

1. У дисертаційному дослідженні автором допущено відступ від традиційного для кримінології підходу черговості розгляду основних елементів які входять до її предмету: злочинність як явище; особа злочинця; причини та умови злочинності; попередження злочинності.

Спочатку аналізуються питання про Особливості детермінації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку (п. 2.1), потім кримінологічний аналіз стану досліджуваних кримінальних правопорушень,

що вчиняються особами похилого віку (п. 2.2); Кримінологічна характеристика особи правопорушника похилого віку щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи статевої недоторканості тощо.

2. Визначення поняття «особи похилого віку» у дисертації пов'язується передусім з досягненням особою пенсійного віку відповідно до законодавства України. Під цю категорію необґрунтовано підпадають і ті категорії громадян, які можуть вийти на пенсію раніше завдяки своєму соціальному статусу та особливостям роботи.

3. На основі проведеного дослідження особливостей кримінологічної характеристики потерпілих, у дисертації зазначається, що ними переважно є особи жіночої статі. Утім, автором недостатньо приділено увагу віктимологічним аспектам питання, зокрема і ролі потерпілих у механізмі злочинної поведінки (аморальна поведінка, провокуюча, необережна, правомірна тощо)

Хоча обставини віктимного характеру мають значення для організації віктимологічної профілактики. Особа і поведінка потерпілого від кримінального правопорушення, мають не тільки кримінологічне значення, а й кримінально-правове, адже враховуються при розв'язанні питань кваліфікації кримінальних правопорушень і призначення покарання винному.

4. У розділі 3 дисертації здійснено науковий аналіз Загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

Утім є незрозумілою думка та пропозиції автора щодо ефективної системи заходів з боку держави та суспільства, які б унеможливили, відвернули чи припинили зазначені кримінально-протиправні дії з боку таких осіб.

Загальний висновок. Висловлені зауваження обумовлені складністю та багатоаспектністю обраної дисертантом теми та не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Маршалек К.О.

Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено у логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Маршалек К.О. відповідає обраній ним спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію.

Дисертація є самостійною завершеною роботою, у якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація «Кримінологічна характеристика осіб геронтологічного віку, які вчиняють кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості: детермінація і запобігання» є за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю і якістю опублікованих праць та за оформленням відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Маршалек Карина Олегівна заслуговує на присудження їй за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри публічного права
НТУ «Дніпровська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент**

Світличний О.О.

